

Управління культури
Волинської обласної державної адміністрації
Полісько-Волинський народознавчий центр
Інституту народознавства НАН України

ПОЛІСЬКО-ВОЛИНСЬКИЙ ЦЕНТР НАРОДОЗНАВЧОЇ РАБОТИ

Випуск 7.2004
Збірник наукових праць

Заснований у листопаді 1996 р.

**МАТЕРІАЛИ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ „ФОЛЬКЛОР І
СУЧАСНА КУЛЬТУРА” В РАМКАХ ІV МІЖНАРОДНОГО
ФЕСТИВАЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ „БЕРЕГІНЯ”**

ЗМІСТ

Віктор Давидюк Національна культура в умовах плебеїзації.....	3
Володимир Працьовитий Проблема української ментальності в народних піснях Волині в записах Оскара Кольберга.....	13
Володимир Качкан Фольклорні візії Осипа Маковея.....	19
Володимир Погребенник Український фольклор у публіцистично-есеїстичній транспозиції Романа Олійника-Рахманного.....	27
Іван Денисюк Турське весілля: тяглість традицій, міфологіям, поетика.....	45
Петро Будівський Специфіка опришківських коломийок, поширених на Івано- Франківщині.....	61
Олексій Вертій Основоположні підстави підготовки і видання „Історії світового українського кобзарства та бандурного музикування”.....	67
Ярослав Поліщук Народна пам’ять, національний міф та ідеологічна програма повісті Миколи Гоголя „Тарас Бульба”.....	81
Архип Данилюк Музеї просто неба як важливі осередки культурно-освітньої, виховної роботи.....	95
Михайло Хай Основні сфери формування поняття етнічного звукоідеалу.....	103
Надія Пастух Композиційні зміни весільного обряду та їхній вплив на пісенну символіку.....	119
Ольга Ковальчук-Долгополова Дитячі забавлянки Яворівщини в контексті української етнопедагогіки.....	135
Оксана Кузьменко Функціонування стрілецької пісні в обрядовості сучасного села.....	143
Ольга Харчишин Про особливості пісенного фольклоротворення в українському міському середовищі (за матеріалами досліджень Львова).....	151
Зоряна Марчук Етномодернізація сучасного весілля: данина моді чи духовна потреба?.....	165
Тетяна Міндер Історико-картографічний аспект побутування веснянок.....	171
Наталія Шкляєва Історія та економіка Західного Полісся у народній топонімичній прозі: картографічний аспект.....	191

Орест Хмельовський Трипільські біноклеподібні форми як знаково-речові прототи- пи етномодерного українського мислення.....	211
Мілена Чорна Трансформація центрального образу української народної картини „Козак Мамай” у сучасному професійному мистецтві: фольклорно-міфологічний аспект.....	231
Юрій Рибак Етномузикознавчі дослідження на Західному Поліссі: здобутки та перспективи.....	239
Микола Федоришин Сучасна вертепна драма у Рівному.....	249
Тамара Николок Актуальні проблеми української фольклористики в творчості Докії Гуменної.....	253
Олена Білик Студентські дослідження фольклору в роботі Полісько-Волинського народознавчого центру.....	271
Олена Цвид-Гром, Віктор Давидюк Традиційний фольклор сучасного села в умовах маятникової урбанізації.....	277
Ігор Мацієвський Нова генерація і традиційна музика: до спроб активних контактів.....	297
Тетяна Шевчук Історико-етнографічне дослідження Волині: історія, проблеми, перспективи.....	301
Тетяна Лупій Етнічна культура в контексті сучасних тенденцій дизайну середовища.....	311
Віктор Давидюк Дерев'яний архітектурний декор Луцька (символічно-міфологічний дискурс).....	315
Про авторів	344
Анотації	346
Редакційна колегія	

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Віктор Давидюк – доктор філологічних наук, професор, директор Полісько-Волинського народознавчого центру НАН України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Олена Білик – молодший науковий співробітник Полісько-Волинського народознавчого центру

Володимир Бойко – доктор філологічних наук, професор кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Іван Денисюк – доктор філологічних наук, професор, директор Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка

Лідія Дунаєвська – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Раїса Захарчук-Чугай – доктор мистецтвознавства, професор Львівської академії мистецтв

Володимир Качкан – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Івано-Франківської медичної академії

Роман Кирчів – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту народознавства НАН України

Галина Стельмашук – доктор мистецтвознавства, професор Львівської академії мистецтв

Володимир Погребеник – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова

Наталія Шумада – доктор філологічних наук, професор кафедри філології Київського інституту театрального мистецтва імені Івана Карпенка-Карого

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР – Віктор Давидюк

Літературний редактор – Олена Білик

Коректор – Сергій Цюриць

Художній редактор – Орест Хмельовський

Набір та верстка – Олена Білик

Свідоцтво про державну реєстрацію, серія ВЛ № 157 від 10.11.99р.

Формат 60x84¹/₁₆, Папір офс. Друк офс. Обл.-вид. арк. 18,51. Ум.-друк. арк. 16,97. Наклад 300 прим. Зам. 5178.

Підписано до друку 30.08.2004р.

Фольклористичні зошити. Щорічник Полісько-Волинського народознавчого центру НАН України/

Затверджені ВАК України як наукове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата за напрямом „Філологічні науки”

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Нalивайка, 6, м. Луцьк, 43023

Віддруковано у ВАТ „Волинська обласна друкарня”. Пр.Волі, 27, м.Луцьк, Волинська обл., 43010; тел. 4-25-07, 4-25-01, 4-41-

УДК 398
Ц – 28
Д- 13

Олена ЦВИД-ГРОМ, Віктор ДАВИДЮК

ТРАДИЦІЙНИЙ ФОЛЬКЛОР СУЧАСНОГО СЕЛА В УМОВАХ МАЯТНИКОВОЇ УРБАНІЗАЦІЇ

Барометром духовного життя суспільства є його творчість. Професійна, яка стає справою життя для небагатьох, і масова, в якій знаходить свій вихід духовна енергія цілого народу. Для багатьох поколінь українців, серед яких домінувало сільське населення, відчиненим вікном у духовний світ був їхній фольклор. Він не лише слугував гармонізації міжособистісних стосунків, осягненню мудрих і вічних життєвих істин, а ще й був своєрідним містком між поколіннями в сфері їхньої духовності. Змалку діти прилучалися до різних проявів народного мистецтва, а в зрілому віці, кожен із них був якщо не його творцем чи інтерпретатором, то принаймні носієм.

Із масовим упровадженням сучасних інформаційних засобів механізм передачі духовної інформації дещо змінюється. Пісні, які співали колись батьки, в очах їхніх дітей часто вже здаюьбся анахронізмом. Їх місце посідає сучасна масова культура, нерідко поглинаючи неперевершені пам'ятки архаїки, її дописемної літератури й доісторичної історії.

Неважко нересвідчитися, що в тих країнах, де нація, розвиваючи й культивуючи крону професійного мистецтва, ретельно дбала й доглядала коріння, яким є мистецтво народне, сучасна культура значно багатша, ніж там, де дбали лише про химерну форму крони. Переконливим прикладом у цьому може вважатися Угорщина, яка в останні десятиліття дала світові чи не найбільше талановитих музикантів, художників, дизайнерів. Там же все шкільне мистецьке виховання базувалося навіть у т.зв. „соціалістичні” десятиліття на досягненнях традиційного народного мистецтва.

Щось подібне можна було спостерігати й у Литві, Чехії, Словаччині. І там теж є свої результати. Дуже показовою в цьому плані є та особливість, що й театри в цих країнах, як і мистецькі виставки, не знають напівпорожніх залів, що помічається в наших провінційних містах.

Село Світязь можна вважати класичним втіленням взаємовпливів сільської й міської культур. Це одне з небагатьох великих сіл в Україні, де в літні місяці місцеве населення становить меншість.

Щодо сучасних процесів урбанізації, то їхній асимілятивний вплив на молодь загальновідомий. Але цьому впливу можуть піддаватися й жителі ставшого віку, які в окремих районах України часто засвоюють почуту „масовку” не менш активно, ніж молодь.

З іншого боку, попередні експедиції в село протягом 80-х років виявили тут багато архаїчних явищ народної культури. Серед них – багато раритетних.

Письменник Віктор Лазарук не раз загострював увагу на тому, що Шацький національний парк повинен бути охоронною зоною не лише природного комплексу, але й традиційної культури.

Який сучасний стан збереження цієї сфери? Як позначається спорадична „навала” урбанізаційного процесу, стосовно якої нами вжито термін „маятникової урбанізації”, на етапі збереження традиційної культури села, його споконвічних устоїв? Чи достатній імунітет фольклору проти цієї спорадично інтенсивної урбанізації? Зрештою, чи має село Світязь підстави сподіватися на збереження хоча б інформації про ті чудові раритети народної духовності, яку культивували десятки чи, може, й сотні поколінь, що населяли споконвіків береги великого озера?

Для опитування було обрано по три респонденти різних вікових груп (80-75 років, 70-65 і 55-40). В силу специфіки теми нас цікавить не лише сучасний стан побутування традиційного фольклору, а й способи його засвоєння носіями та виконавцями. Чи той або інший зразок можна вважати автентичним чи запозиченим у процесі етнокультурних контактів або й через аудіовізуальні засоби масової інформації. До уваги не бралися ті носії фольклору, яким доводилося виступати учасниками конкурсів художньої самодіяльності та концертних програм, оскільки достовірність виявлених шляхів засвоєння ними фольклорних зразків дуже мала. Вони не є типовими носіями фольклору, швидше – його виконавцями.

Основою для опитування стали ті фольклорні зразки, які увійшли

в історіографію досліджуваного села. А вона настільки багата, що їй може позаздрити будь-яке інше село Полісся.

Першу писемну згадку про Світязь зустрічаємо у визначного польського хроніста XV століття Яна Длугоша [1, 46].

1899 року тут побував П. Тутковський, згодом академік АН УРСР і АН БРСР. Він провів докладне лімнологічне дослідження озера і в „Киевской старине” за 1901 рік опублікував статтю „Озеро Свитязь и народные предания о нём”, надрукувавши 9 легенд, записаних ним на Світязі.

Через 10 років у газеті „Kurjer Warszawski” від 22 серпня 1909 року з’явилися дорожні нотатки В. Ренарда „Swież I Switez” [2, 12].

А ще через рік на береги Світязя завітав відомий польський дослідник Бенедикт Дибовський. Зібрані матеріали під заголовком „Dwie Switezie” він опублікував у Варшаві в краєзнавчому тижневику „Ziemia”. Вісім номерів цього ілюстрованого видання за 1911 рік було присвячено західнополіському Світязю.

Інтерес до побуту, культури та народної творчості населення Західного Полісся в XIX ст. набирає систематичного характеру, стає предметом зацікавлення широкого кола польських літераторів, фольклористів, етнографів. Певну роль в цьому відіграв безпосередній зв’язок переважної більшості польських дослідників з Україною. Деякі з них (І. Червінський, Ю. Коженювський та ін.) були родом з України, інші (З. Доленга-Ходаковський, Ю. Крашевський, О. Кольберг) провели частину життя або багато подорожували по ній.

Огляд етнографічного доробку польських дослідників XIX ст. свідчить про їх неослаблений інтерес до культури і побуту українського населення.

З. Ходаковський, подорожуючи по Волині, нагромадив великий етнографічний матеріал, з якого сам дослідник найціннішим вважав збірку переказів та пісень. До багатьох зразків пісенної творчості дослідник додавав опис обрядів та зазначав місце фіксації. Вчений планував зібрати усну народну творчість, „розсіяну по всьому простору землі слов’янської під стріхою селянською” [3, 25]. У збірці пісень знаходимо записи, зроблені й у Любомльському районі („Ой рано, рано кури запіли”, „Не дивуйтеся, люди...”, „Світить місяць із рау”, „А в ліску, ліску на жовтім піску” [4]). Ю. Крашевський, провів на Західному Поліссі майже чверть віку. За цей час він досконало вивчив побут та

звичаї українських полішуків, описав їх у своїх працях літературного та етнографічного спрямування. З фольклористично-етнографічного боку найбільший інтерес для нас становлять „Wspomnienia Dolesia, Wolynia a Litwy” (1840), що містить цікаві відомості про духовну культуру українців Полісся та Волині. Увагу автора привернули народні вірування, заборони, звичаї та обряди, зокрема поховальний. Праця містить також схематичний опис весілля.

О.Кольберг – польський дослідник українського фольклору. В 1907 р. випустив збірник „Wolyn. Obrzędy, melodie, pieśni” [5], до якого ввійшов матеріал, зібраний дослідником на Західному Поліссі в 1867 р. (627 зразків пісень).

Населення Волині та Полісся привернуло увагу польського письменника й етнографа Тадеуша Стецького, який на Західному Поліссі народився та виріс. З погляду фольклору певний інтерес становить його робота „Wolyn pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym”, Т. 1-2 (1864-1872) [6], яка містить чимало цікавих відомостей з духовної культури українського населення Полісся й Волині. Добре окреслений у роботі весільний обряд Західного Полісся.

Чимало фольклорного й етнографічного матеріалу почерпнули на Західному Поліссі польські вчені під час експедиції 1927-1928 рр. Окремі матеріали цієї експедиції досі зберігаються в бібліотеці Ягелонського університету в Кракові. Окремі з них, де представлені й села біля Любомля та Шацька (16), увійшли до етнологічно-діалектологічного зібрання Казимира Нітша та Казимира Мошинського „Lud Słowiański” – згадуються села Острів’я, Любомль, Головно, Гуща, Нудиже, Полапи, Рівно та ін.

Показова для нашого дослідження праця Н.Гаврилюк „Картографування явищ духовної культури”, яка дає можливість виділити локальні комплекси родильних звичаїв, обрядів у плані історико-етнографічного районування України. Картографування традиційної родильної обрядовості подає, на наш погляд, прикметний в етнографічному та просторово-територіальному відношенні матеріал для вивчення духовної культури населення Західного Полісся, зокрема й фольклору села Світязя.

В радянські часи інтерес до фольклору Полісся значно упав. Тому праці радянських фольклористів 50 – 70 рр. не йдуть ні в яке порівняння з працями польських. Поступаються вони не лише в якісному, а й у

кількісному плані. На початку 70-х Так, луцький журналіст і фольклорист-аматор І.Федько підготував добірку „Волинь у піснях”, зроблену на основі власних записів. У ній чимало цінного фольклорного матеріалу й зі Світязя, Шацька, Мельників та інших сіл теперішнього Шацького району. Проте акцент зроблено не на архаїку, а на новотвори, так званий сучасний, радянський фольклор. Такими були установки того часу і автор нікуди від них дітися не міг.

Вигідно вирізняється на тлі 70-х років збірка О.Ошуркевича „Пісні з Волині”, до якої упорядник вводить ряд пісень, записаних у Світязі, розділивши їх за жанрово-тематичними ознаками. Це єдине наукове видання 70-80-х рр. ХХ ст., яке репрезентує фольклор Західного Полісся на належному рівні. Хоч, безумовно й воно не могло відрізнитися істотно.

Багато тзаписів у Світязі зробила З.Болтарович. Вони увійшли до її монографії „Народна медицина українців”. Оскільки народна медицина – це й лікувальна магія, й народна спостережливість, то її можна розглядати як один із виявів світогляду, як складову частину традиційно-побутової культури населення. Авторка використала матеріал, зібраний в містах та селах України в другій половині ХХ ст. Знаходимо цікавий матеріал, зібраний в с.Борові та Шацьку про використання „дання” для наслання вроків [7, 31].

Зацікавлення Світязем прослідковується не лише в працях фольклористів, природодослідників, етнографів, а й лінгвістів, зокрема в дослідженнях М.Толстого, Ю.Кухаренка, В.Никонова, М.Лекомцовой.

Пісенна творчість і народний побут Світязя привертала увагу багатьох відомих культурних діячів, письменників, етнографів та фольклористів.

У 1991 р. з’являється перший випуск фольклорно-діалектологічного збірника „Поліська дома”, упорядкований В.Давидюком та г.Аркушиним, який містить цікаві й досить рідкісні не лише для початку 1990-х рр. фіксації неказкової прози та обрядових пісень. Серед них також є фольклорні записи, зроблені у Світязі. Прикметною рисою цього збірника є те, що записи фольклору в ній представлені з дотриманням діалектологічних рис.

2003 р. побачив світ другий випуск „Поліської дома”, де також представлені весняні пісні Світязя, серед яких і залишки колишніх волочесних обрядів, які завершили своє активне побутування ще в ХVІІІ ст. Останнім, хто згадає про їхнє активне побутування був Іван Вишенський.

Тексти, відображені в цих джерелах, склали основу для з'ясування динаміки побутування фольклору в Світязі. Проте лише їхнім переліком тут не обходиться. Один із авторів статті в порівнянні з попередниками не був обмежений у часі, відведеному для записів, оскільки це рідне село, тому в ній не обійшлося без доповнень, які істотно увиразнюють загальну картину фольклорного середовища.

Певні риси регіональної, а може й локальної, самобутності має тут народна звичаєвість, особливо русальні обряди, досі описані лише частково в працях Л.Виноградової та В.Давидюка. В нашому дослідженні подано повний перелік ритуалів, пов'язаних із особливостями русального тижня в Світязі.

Не можна було обійти увагою деяких весняних пісень, прикметних не лише своїми локальними назвами „веснушки”, „веснухі”, „веснивікі”, а й змістом. Одна з виявлених тут веснянок позбавлена римування, тому її художня самодостатність виявляється лише при протяжному співі, який заувалює ці віршові огріхи. Загалом же її зміст та манера виконання свідчать про те, що в цьому виді календарних пісень велику роль відіграє імпровізація.

*Прийде, весно, прийде,
Прийде, красна, прийде.
Принесе нам збижжє,
Принесе нам квіток.*

З ігрових весняних пісень у Світязі найпопулярніша „Подоланочка”, безперечно обрядового походження, і в своїй основі долучається до давніх весняних ритуальних пісень. Певні оригінальні риси, можливо також пов'язані з роллю імпровізаційних моментів у весняній пісенній традиції локусу має в Світязі й варіант дуже популярної на Західному Поліссі веснянки „Ой ти жайворонку”:

*– Ой те, жайворонку,
Те – рання пташена,
Чого те так рано
З виру вилитаєш?
– Ой я з виру лечу,
Вам літечко несу
Ще й писочку жовтого,
І хліба нового...*

Той же вияв імпровізації присутній у варіанті ще однієї відомої веснянки:

– *Ой Весно-о красна,
що те нам принесла?*
– *Я для вас принесла
літечко-тепличко.
Літечко-тепличко
уже недалечко.
Уже недалечко
червоне яєчко.*

До самобутніх витворів календарної пісенності цього краю належать великодні пісні „Ой була в бабушки курочка-рябушка” і „Летів шулячище через Шацьковище”. Великодні пісні в цій місцевості вирізняють як окремий жанровий різновид. „Веснухі великодні” молодь виконувала в лісі, куди ходила „грати ігри з „волочевниками”.

„Водіння Куста”, що побутувало в деяких селах Полісся [9], на території Світязя не було зафіксовано. Неділю після Трійці, як і всі західні поліщуки, світязяни називають „русальною” (місц. діал. „русавниця”, „русалний теждинь”). Назва „русалний теждинь”, що збереглася на досліджуваній території, пов’язується з уявленнями про русалок та побутуючими про них переказами. Ці уявлення, про що можна судити із зібраних матеріалів, характеризуються різнотиповістю.

Русалки, за народними переказами, – це дівчата-потоплениці; це душі померлих, а тому ними могли бути і хлопці, і чоловіки; це діти, які померли нехрещеними.

Зовнішній вигляд русалок сторожили описують так: „...ходять по жети в білому, довгому такому...”; „...повбрани в біле, у винке з цвितив, з довгим волоссьом”; „такєї красівії, у пацюрках кружляють”. Зовнішності русльців ніхто не описує, хоч можливість існування таких інформаторами не відкидається. В одній з легенд про батька-русальця, який приходив додому на обід на русальному тижні він подається невидимим. Видно було лише як ніж сам краєв хліб, сир, масло, а потім скибка поступово зменшувалася поки не зникла зовсім. Хлопчик. Який хотів розповісти побачене матері, оніміф і показував це усім жєстами. Про русалок не можна розповідати. Такий сюжет переповіла одному з авторів мешканка сусіднього зі Світязем села – Пульма.

На досліджуваній території ми зафіксували відомостей про русалок як „страшних, немолодих, потворних жінок”, про яких згадує Л.Виноградова в праці „Міфологічний аспект поліської русальної традиції” [10, 94]. На це вказував свого часу С.Максимов, який вважав

образ „веселих, жартівливих і привабливих створінь – найбільш давнім і первісним, а злих і страшних істот з рисами потворної нечисті – перекрученими пізнішими віруваннями...” [11, 112].

В русальний тиждень, за переказами старожилів, русалок можна було побачити в полі, в просі, в житові, на кладовищі: „Не ходе коло жета, бо русавке загільгочуть”.

Особливий інтерес являють і ті записи, в яких відбиті повір'я про сезонні переходи русалок, де говориться про зв'язок зі „смертю”, куди вони нібито повертаються після короткого перебування на землі. Зафіксоване Л.Виноградовою на території Світязя повір'я, що „після Русального тижня русалки ідуть в могилки” [10, 100] підтверджує зафіксована народна легенда.

Найбільш стійкою і типовою особливістю русалок було лоскотання. В народних повір'ях мотив лоскотання виступає, в основному, у формі загрози: „Зловить русалка, то залоскоче на смерть, або забере з собою”.

Існує повір'я про те, що русалки можуть загадувати загадки.

Поряд з повір'ям про шкідливі дії русалок, у Світязі побутує уявлення, що русалки не завдають ніякого лиха людям: „Русавке людей не зачипають”.

Прикметно, що більшість переказів про русалок описують про зустріч з ними. Зафіксовані повір'я та перекази про русалок до сьогоднішніх днів збереглись дуже стійко, хоч інформатори середнього та молодшого віку мають уявлення про них в переважній більшості із книг, фільмів і т. п. А от деякі старожили розповідають про те, що особисто їх бачили, а звичай залишати на русальному тижні на ніч їжу на столі зберігся і до сьогодні. В сусідньому селі Пульмі її не прибирають упродовж усього дня. А двері в хату в цей час протягом дня залишаються прочиненими.

В Світязі, як і на території всього Західного Полісся, побутовали оповідки, ніби в день на Івана „сонце грає, купається”, переливається всіма барвами. Зафіксовані також розповіді про явища, що відбувались в Іванову ніч з рослинами. Вважалось, що в цю ніч розцвітає папороть, і хто знайде ту квітку, той дістане чудодійну силу та знання; дерева в цю ніч розмовляють і навіть переходять з місця на місце. В цей день люди йшли збирати трави, ягоди – цілющі й чудодійні – для гадання і лікування. Чудодійна Іванова роса – надає краси обличчю, коли нею вмитися.

Відомостей про суто купальські обрядодійства у цій місцевості

на початок ХХ ст. немає. У відповідь на запитання про святкування Купала інформатори часто відповідали, що ніяк не святкували, ходили по ягоди, дивились, як „сонце грає”.

До жнивних обрядодійств входили перш за все маніпуляції з першим і останнім снопом. Перший сніп вважався особливим. Його приносили до хати і „затикали” під стріху на горищі. На Коляду цей сніп вносили до хати, і тоді він виконував важливу функцію у різдвяно-новорічній обрядовості. Останній сніп називали „дожинковим”, його прикрашали квітами і з піснями несли в дім господаря. Ще на полі робили вінок з колосків і квітів, одягали його на голову найкращій дівчині, яка очолювала похід женців до дому господаря. Він приймав сніп і вінок від женців та щедро їх пригощав.

Вижавши лан, женці завжди робили „спасову бороду”. Кілька невижатих стебел обв’язували червоною стрічкою та прикрашали квітами. Між стеблами серпом розпушували землю та засівали її зерном із залишених колосків. „Спасова борода” залишалась до початку оранки.

Як правило, в давнину весь період жнив супроводжувався особливими жнивними піснями, які на досліджуваній території були зафіксовані від інформаторів понад 70-річного віку. Серед них найбільш поширені: „Кругом, женчики, кругом...”), „Ой тепер у нас обжинки...” „Ти, спасова борода” та ін.

Обряд „Калити” на досліджуваній території не зафіксований.

На Коляду ритуальні обходи починалися зі Свят-вечора. Колядувати ходили діти, дорослі, парубки та дівчата. У Світязі побутують лише колядки церковного змісту. Проте багато з них мають виразні сліди переробки з колишніх народних колядок та щедрівок („Ой рано, рано кури запіли”, „У темному лісі січуть та рубають” (6)).

До реквізиту колядників широко входить „звізда” („ходети із звіздуо”), відома у всіх селах району. В традиційних обходах значну роль відіграло рядження. Переодягались у ведмедя, вовка, цигана, діда, коня, козаків, козу.

Стан збереження та динаміку побутування фольклору в селі Світязі вважаємо за потрібне відобразити при допомозі спеціальних таблиць. Сподіваємось, що кожен дослідник на їх основі може скласти своє власне враження, а можливо зуміє спостерегти і щось таке, чого не зауважили ми.

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР

	Інформатори					
	до 1910 р.н.	до 1923 р.н.	до 1933 р.н.	до 1943 р.н.	до 1953 р.н.	до 1960 р.н.
„Грумнеци”						
1. „Як на грумнеци нап’ється півень вудеци, то на Юрія корова наїється травеци”.	+	+	+	+	+	+
2. „Обсмалювали на голові волоссе грумнечною свічкою, писали хресте”.	+	+	+	+	+	+
3. „Пекле пряніки, давали дітвом...”	+	+	-	-	-	-
„Масниця, масний тиждень”						
1. „Кутяли колоду: гулили, співали, катались...”	+	+	+	-	-	-
„Сорокє”						
1. „Печуть пампушки з гришми, волохом, бульбою”.	+	+	+	+	+	-
„Благовіщенє”						
1. „Пташке гнізд не в’ють, якщо бусьол знесе їце, то скідає”.	+	+	+	-	-	-
2. „Земля благословлеється, щоб добре родела”.	+	+	-	-	-	-
„Вербна неділя”						
1. „Святели в церкві вербу, а дала неє всіх бели...”	+	+	+	+	+	+
2. „Свячноєю вербою виганєємо на пашу корову перший раз”.	+	+	+	+	-	-
3. „Викідали свячону вербу на двир, щоб бури не було в грозу”	+	+	-	-	-	-
„Паска”						
1. „Волочевним треба було дилетися. Згадай, з кем їв волочевне, і блуд одчепиться”.	+	+	+	-	-	-
„Проводи, паска вмерлих”						
1. „Нєсле на могелки паску, єйця, вешали тюль, як дар померлим”.	+	+	+	+	+	+
„Юрія”						
1. „Обходив господар з „юрком” хлів, поле, кропєв свячноєю водою”.	+	+	+	+	-	-
2. „Як виганєли перший раз на пашу корову, клали перед порогом хлива на портовєну хліб, свячону воду”.	+	+	+	+	-	-
3. „Клали віника перед порогом хлива, щоб корова купкі трималася”.	+	+	+	-	-	-

„Трійця”						
1. „Святели клін, лепеху, березу. Майли в хати, в хливи, на двори од лихого всього”.	+	+	+	+	+	+
2. „Поле обтикали кльоном свячоним од граду і щоб родело...”	+	+	-	-	-	-
3. „Май кладуть в труну померлому”.	+	+	-	-	-	-
„Русальний теждень”						
1. „Русавке – души померлих, в жети ходять”.	+	+	+	+	+	+
2. „Русавке – то дивчета, яке втопелись”.	+	+	+	+	+	-
3. „Ходять по жети, повбрани у біле, у довгому такому, з довгим волоссьом, у пацюрках кружляють”.	+	+	+	-	-	-
4. „Можна побачити в просови, на могелках...”	+	+	-	-	-	-
5. „Ставлять їдло русавкам на нич, воду, вешають честий ручничок цілий теждень”.	+	+	+	+	+	-
6. „Хто побачив русалку, то не можна розказувати другім”.	+	+	+	-	-	-
7. „Зловить русалка – залоскоче на смерть”.	+	+	+	+	+	+
8. „Русавке людей не зачипають”.	+	+	+	-	-	-
„Івана”						
1. „Сонце грає, купається”.	+	+	+	+	+	-
2. „Папороть цвите...”	+	+	+	+	+	+
3. „Чули, що дерева будь-то биговорели, ходели”.	+	+	-	-	-	-
4. „Ішли по ягоди, в той день воне лічебні буле”.	+	+	+	-	-	-
5. „Розпалювали вогнище, перескакували через нього, танці навколо купальського дерева, плетіння вінків”.	-	-	-	+	+	+
„День Петра і Павла”						
1. „До Петра зозулі кувати”.	+	+	+	-	-	-
2. „Пуся Петра не жеде тепла”.	+	+	+	-	-	-
3. „Зозуля жетнім колосом вдавелася”.	+	+	+	-	-	-
„Жнивні обряди”						
1. „Обряд „першого снопа” на зажинках...”	+	+	-	-	-	-
2. „Перед тем, як починали жети, обводили серпом кругом себе, щоб спена не боліла”.	+	+	+	-	-	-
3. „Дожинковий сніп прикрашали і несле хазяїну, а вин їм платев”.	+	+	+	-	-	-
4. „Плеле винок з колосків і цвитив, несле хазяїну”.	+	+	+	-	-	-
5. „Робели бороду...”	+	+	+	+	-	-
„Ілля”						
1. „На Іллю всігда дощ іде. Якщо гриметь, то Ілля возом іде”.	+	+	+	-	-	-

2.,,Купатися в озері можна тико до Іллі”.	+	+	+	+	-	-
„Маковей”						
1.,,Свяченим маком обсипали хату од вроків, лихого”.	+	+	+	+	-	-
2.,,Плеле пастухе винке коровам на рогі, за те хазяїн довав гроши”	+	+	-	-	-	-
„Палекопа”						
1.,,Що ганка нажне, то Палекоп спалить”.	+	+	+	-	-	-
„Спаса”						
1.,,Прийшов Спас, стрий рукавечи про запас”.	+	+	+	-	-	-
„Главосіки”						
1.,,Не можна їсти борщ...”	+	+	-	-	-	-
2.,,Не можна брати до рук гострого: сокіри, ножика...”	+	+	-	-	-	-
3.,,В той день не можна зризувати капусту”.	+	+	+	-	-	-
„Покрова”						
1.,,Прейде Покрова, зареве дівка, як корова”.	+	+	-	-	-	-
2.,,Якщо на Покрову вітер з півночі, то зима буде морозна, якщо з півдня – тепла”.	+	+	+	-	-	-
„Вечорнеци”						
1.,,Грали в „Долончика”.	+	+	+	-	-	-
2.,,Грали в „Перстенце”.	+	+	+	+	+	-
3. „Золоте дітятко”.	+	+	+	+	-	-
4. „Селимина”.	+	+	-	-	-	-
5. „Гореть – не гореть”.	+	+	+	+	-	-
6. „Чехарду”.	+	+	+	-	-	-
7. „Джугало”.	+	+	+	+	-	-
„Введенне”						
1.,,Якщо на введенне преїде молодеї, здровей чоловік, то добре. А якщо баба стара, то вельми не любели”.	+	+	+	-	-	-
„Катерени, Андрия”						
1.,,Свичке пускали...”	+	+	+	-	-	-
2.,,Ставили палучку вишні у воду: якщо розцвите до Рувдвa чи Нового року, то вейде замуж”.	+	+	-	-	-	-
3.,,Слухали гавкіт собак: з якого боку – звідти й жених”.	+	+	-	-	-	-
4.,,Перекидали через хату, ворота чоботи...”	+	+	+	-	-	-
„Коляда”						
1.,,На Багатий вечур треба, щоб всі буле вдома”.	+	+	+	+	-	-
2.,,Вносили сокіру, ціпа...”	+	+	+	-	-	-
3.,,Ложели пуд скатертеною на столі сіно, на						

вуглах часнек”.	+	+	-	-	-	-
4. „На коляді лежев пастух, щоб комари вліти не кусали”.	+	+	-	-	-	-
5. „Пекле паленку. Бильшу клале на покуті і берегле неї до Водохрища”.	+	+	+	-	-	-
6. „Варели кутю з маком і медом, компот із сушки”.	+	+	+	+	+	+
7. „Оставлели на нич кутю в горщику і ложели на горщик ложкі. Чия перевернеться, той може вмерти”.	+	+	+	-	-	-
8. „Клекали Мороза вечерати”.	+	+	+	+	-	-
9. „Перебирались у ведмедя, вовка, цигана, діда, конє, козаків, козу”.	+	+	+	+	+	+
„Новий рік”						
1. „Ходели кугетати пуд окном на Щедрий вечур”.	+	+	+	+	+	+
2. „Посівали рано діти”.	+	+	+	+	+	+
3. „Перебирались у ведмедя, козу”.	+	+	+	+	+	+
4. „Робели шкоду, чварили всяке”.	+	+	+	+	+	+
„Водохрище, Водяна коляда”						
1. „Вносили до хити коляду(сіно)”.	+	+	+	+	-	-
2. „Клекали Мороза вечерати”.	+	+	+	+	-	-
3. „Пудкідали кутю до стелі, щоб бджоли роїлися”.	+	+	-	-	-	-
4. „Перев’єзували дерева перевеслом, щоб родели. Господеня замішувала тісто, рук не мела, брала сіно і замазаними руками так перев’язували”.	+	+	+	+	+	-

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ

„Веснянки”						
1. „Летів шулячище через Шацьковище”.	+	+	+	-	-	-
2. „Ой по горах, горах каченьки ходили”.	+	+	+	-	-	-
3. „Вийди, вийди, Іванку, заспівай нам...”	+	+	+	-	-	-
4. „А вже весна, а вже красна, із стріх...”	+	+	+	-	-	-
5. „Ой була в бабуські курочка-рябушка”.	+	+	+	-	-	-
6. „Пишна юлойка в Бережці”.	+	+	+	-	-	-
7. „Ой весно-кравно, що ти нам принесла”.	+	+	+	+	+	+
8. „Зелений барвінку, чом ти нам не стелишся”.	+	+	+	+	-	-
9. „Ой, весно, днем красна...”	-	-	-	+	+	+
10. „Ой ти, жайворонку, ти рання пташина”.	+	+	+	-	-	-

11. „У нас була Подоляночка...”	+	+	+	+	+	+
„Русальні пісні”						
1. „Ой біжить, біжить мала дівчина”.	+	+	+	-	-	-
2. „Не сій муки на діжечку...”	+	+	+	-	-	-
3. „Сиділа русалка на білій березі”.	-	+	+	-	-	-
„Петрівчані пісні (в ягодах)”						
1. „Тепер, матінко, Петрів день...”	+	+	+	-	-	-
2. „Ой теперика нам весело...”	+	+	+	-	-	-
3. „Маленька нічка петрівочка...”	+	+	-	-	-	-
„Жнивні пісні”						
1. „Ти, Спасова борода, тепер тобі вигода...”	+	+	+	-	-	-
2. „Ой пожинайся, не гайся...”	+	+	+	-	-	-
3. „Кругом, женчики, кругом...”	+	+	-	-	+	-
4. „Світи, місяцю, з рога...”	+	+	-	+	-	-
5. „А в нашого господаря сивий кінь...”	+	+	-	+	-	-
6. „Ой на горі зацвіли ожинки...”	+	+	+	+	-	-
7. „Наша мати дома домує...”	+	+	-	-	-	-
8. „Станьте, дівчата, в рядочок...”	+	+	+	-	-	-
9. „Весело, батейку, весело...”	+	+	-	+	-	-
10. „Котився віночок по полі...”	+	+	-	+	-	-
11. „А в нашого пана обжинки...”	+	+	+	-	-	-
12. „Ой тепер у нас обжинки...”	+	+	+	-	-	-
13. „Під гору, женчики, під гору...”	-	-	+	+	+	-
„Колядки, щедрівки”						
1. „Нова радість стала”.	+	+	+	+	+	+
2. „По всьому світі стала новина”.	+	+	+	+	+	+
3. „Скачи, козойко, скачи, небого”.	+	+	+	+	-	-
4. „Сію-вію, посіваю, з Новим роком...”	+	+	+	+	+	+
5. „Васильова мати пішла кугитати...”	+	+	+	+	+	+
6. „У темному лісі січуть та рубають...”	+	-	+	+	-	-
7. „Коляд-коляд, колядниця...”	+	+	+	+	+	+
8. „Христос родився, Бог воплотився...”	+	+	+	+	-	-
9. „Ой рано-рано кури запіли...”	-	-	+	+	-	-
10. „Ой, там над річкою кладочка...”	+	+	-	-	-	-
11. „Добрий вечір тобі, пане господарю...”	+	+	+	+	+	+
12. „Ой в саду, саду пава ходила...”	+	+	+	-	-	-
13. „Ой ходила красна панна по саду...”	+	+	+	+	-	-

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

I. В молоді на заручинах						
1. „На печі просо, девитесья дружко косо”.	+	+	+	+	-	-
2. „Наш дружко волохатий”.	+	+	+	+	-	-
II. Як печеться коровай						
1. „Утикайте хучі, бо коровай у печі”.	+	+	+	+	-	-
2. „Коровайцо, вдавайся, як виск виливайся”.	+	+	+	+	-	-
3. „Світи, місяцю, з раю нашому короваю”.	+	+	+	+	+	+
4. „Приперлися воли з бору до комори”.	+	+	+	+	-	-
5. „Ой виросла на хати омела”.	+	+	+	-	-	-
III. Коли ділять коровай						
1. „Дружко коровай крає, золотей ніжик має”.	+	+	+	+	+	+
2. „На неби мпісяць ясний, на столі...”	+	+	+	+	+	+
3. „Дай, дружку, короваю я тобі заспіваю”.	+	+	-	-	-	-
4. „Дружко коровай крає, в нагавеци ховає”.	+	+	-	-	-	-
5. „Дружко коровай риже, а з носа сопля лізе”.	+	+	+	+	-	-
6. „Наш дружко, як пан, на йому синій жупан”.	-	+	+	+	-	-
7. „Вемощани мости, куда коровай несте”.	+	-	+	+	+	+
IV. Молодий вибирається до молоді						
1. „Бігом, конейки, бігом...”	+	+	+	+	+	-
2. „Розходевся місячик по неби...”	+	+	+	+	+	+
3. „Молодей, Кольочко, як зайдеш до дівки, то не пей багато горилки”.	+	-	+	+	+	-
V. Як прийдуть до молоді						
1. „Знати, теща линева, доси дочке не вмела”.	+	+	+	+	+	+
2. „Чом нас не витаєте, чи хліба не маєте...”	+	+	+	+	+	+
3. „Вже вечор вечоріє, вже теща веселіє”.	+	+	-	+	-	-
4. „Як заїхав Кольочка в ворота, впала його шапочка золота”.	+	+	+	+	-	-
VI. Брат розплітає косу молодій						
1. „Ой глянь, мати, да на мій посад, усі дівки в косах сидять”.	+	+	+	+	-	-
2. „Ой ступе-но, матюнку, на ступець”.	+	+	+	+	+	-
3. „Не дай, Валюню, косе рвати”.	+	+	+	-	-	-
4. „Ой а де ж твий, Вальочко, старший брат”.	+	+	+	+	-	-
5. „Пудступе-но, брате, до сестри”.	+	+	+	-	-	-
VII. Як ідуть вінчатися						
1. „Над церквою хмара, стоїть диточок пара...”	+	+	+	+	+	+
2. „Ой мої мели, ворожейкі...”	+	+	+	+	+	+
3. „Оглянеся, дружбо, чи є в церкви служба”.	-	+	-	+	-	-
VIII. Як ідуть з вінчання						
1. „Ме були в божим місци...”	+	+	+	+	+	+

2. „Розщепе, Валюню, черевечок на нозі...”	+	+	+	+	+	-
3. „Ме буле в попа-діда, ме їли борщ без хліба”	+	+	-	+	-	+
4. „А вже Валюня одслужела, на скрени серпа положила”	+	+	+	-	-	-
5. „Питається матьонка своєї дочке, чи горіли хорошейко...”	+	+	+	+	-	-
VIII. Коли спомагають						
1. „Ой хвалелася Вальочка, що велека родена...”	+	+	+	+	-	-
2. „Мий роде хороший, не жалуйте гроши”	+	-	-	+	+	+
3. „Просе, Вальочко, бога, щоб була погода”	+	+	-	+	-	-
IX. Як молода збирається йти до молодого						
1. „Ой там у лузі та й на калені дві зозулейки кує”	+	-	+	+	-	-
2. „Зозулейка в окно впала, вечеря на стил стала...”	+	+	+	-	+	-
3. „Ой сваткове-баяркове, просимо вас, там наше зозулейко...”	-	+	+	+	-	-
4. „Присяй богу признаємся родени, що будимо здиватися...”	+	+	-	+	-	-
5. „Жеймо ме й злагоди...”	+	+	-	+	-	-
6. „Оглянеся-но, мати, нема дочке в хати”	+	+	+	+	+	+
7. „Оглянеся-но, мати, чи тре дочке в хати”	+	+	-	+	-	-
8. „Хітелася вербойка через тен...”	+	+	+	+	+	+
9. „Вбирай, мати, дочку у крамную сорочку...”	+	+	+	+	-	-
10. „Думай, Вальочко, думай...”	+	+	-	-	-	-
11. „Кедай, мати, в піч дрова...”	+	+	+	+	+	+
12. „На морі перце ввивається...”	+	+	+	+	-	-
13. „Пуд сіньми терен тешуть”	-	-	+	+	+	-
X. Як прийде невістка до свекрухи						
1. „Ой тепер я широка...”	+	+	+	+	+	+
2. „Не хвалеся, свекрухо, своєю невіскою...”	+	+	+	-	-	-
3. „Бери, свекрухо прута, щоб була невістка крута...”	+	+	+	-	-	-
4. „Не гнівайся, мий татойку, на мене...”	+	+	-	-	-	-
5. „Ой іде-но, матінко, огляне, червонес яблучко привезле...”	+	+	+	+	+	+
6. „Ой матінко моя, привіз тобі гоя...”	+	+	+	-	-	-
7. „А Коліна мати наварела м’яти...”	+	+	+	+	+	-
8. „Свекруха рада, рада, зварела винограда...”	+	+	+	+	+	+
XI. Як виводили молододу „по драбени” з комори						
1. „Не дивуйте, люде, не тур тута буде...”	+	+	+	-	-	-

ЛІРИЧНІ ПІСНІ

1. „Тече річка неглибочка поміж осокою, взяла дівка видьорочко...”	+	+	-	+	-	-
2. „Тече річка неглибочка з-пуд вишневого саду...”	+	+	-	+	-	-
3. „Не стий, вербо, над водою...”	+	+	+	-	+	-
4. „Зійшла зора із вечора...”	+	+	-	-	-	-
5. „Нещаслева в світі годена настала, як бідна сирота...”	+	+	+	-	-	-
6. „Ой ішла сирітка лісами-горами...”	+	+	+	-	-	-
7. „Вишенька-черешенька, чом ягуд не маєш?”	+	+	+	-	-	-
8. „Тече риченька невеличенька, береги розмиває...”	+	+	+	-	-	-
9. „Ой стоїть явір над водою та й зазеленів, як барвінок...”	+	+	-	-	-	-
10. „Сію я конопельку, не гусною зелененьку...”	+	+	+	-	-	-
11. „Ой вишенько-черешенько, чом рясно не родиш?”	+	+	-	-	-	-
12. „Журба за журбою, туга за тугою...”	+	+	-	-	-	-
13. „Ой служела Настя в пана...”	+	+	-	-	-	-
14. „Як я государю дослужуся...”	+	+	-	-	-	-
15. „Де б я не ходила, де б я не була...”	-	-	+	+	+	+
16. „Ой у вешневому саду, там соловейко щебетва...”	-	-	+	+	+	+
17. „Ой чий то кінь стоїть, що сива гривонька...”	-	-	+	+	+	+
18. „Зійшов місяць, зійшов ясний, ще й зіроньки миготять...”	-	-	+	+	+	+
19. „Сіно моє, сіно, попуд сіном вода...”	+	+	+	-	-	-
20. „У вишневому саду, там соловейко щебетав, там молодая...”	-	-	+	+	+	+
21. „Ой в городі верба рясна, там стояла дівка красна...”	+	+	-	-	+	-
22. „І сюди гора, і туди гора...”	-	-	+	+	+	+
23. „Ой не хмариться, не туманиться, дрібний дощ іде...”	+	+	+	-	-	-
24. „Ой вишенько-черешенько, чом ягід не родиш”	+	+	+	-	-	-
25. „Терен, мати, коло хати, в нього цвіт біленький...”	-	-	+	+	-	-

26. „Через річеньку, через биструю, подай рученьку, подай другую...”	-	-	+	+	+	-
27. „Спить ставок, де колишуться віти...”	-	-	+	+	+	+
28. „Тече вода каламутна, мила моя, чого смутна...”	-	-	+	+	+	+
29. „Світить місяць, світить ясний, ще й зірочки миготять...”	-	+	+	+	+	+
30. „Горіла сосна, палала...”	+	+	+	+	+	+
31. „Зійшов місяць із-за хмари...”	+	+	-	-	-	-
32. „А в ліску, ліску, на жовтім піску...”	-	-	+	+	+	-
33. „А вже літечко минає, вже садочки не цвітуть...”	-	-	+	+	+	-
34. „Сплету я віночок з барвінку, з липи сухої...”	-	-	+	+	+	+
35. „Дівчина по гриби ходила, в зеленому гаю заблудила...”	+	+	+	+	-	-
36. „Шуміла ліщина, шумів тихий гай...”	+	+	+	+	-	-
37. „Ой у полі озеречко, там плавало відеречко, соснови клепки, дубове денце...”	+	+	+	-	-	-
38. „Ходи-но, невістко, послухай, що тобі милий написав...”	+	+	+	-	-	-
39. „Товаришу, товаришу, приснився мені сон, що з правого рукавогока вилетів сокол...”	+	+	+	-	-	-
40. „Візьму я відеречко, піду я в сад, туди, побачу там Василька та й наберу води...”	+	+	-	+	+	-
41. „Ой піду я до річки по воду, стану гляну я та й подивлюся, чи хороша на вроду...”	+	+	-	+	-	+

Ми маємо, зрозуміло, готові висновки на основі цих спостережень. Однак вони вимагають дуже багато місця і не можуть вміститися в рамки статті. Хай для себе їх зробить кожен сам. Інакше навіть стільки місця було відводити на таблиці.

ПРИМІТКИ

1. Лазарук В. Світязь // Жовтень. – № 9. – 1987.
2. Лазарук В. Сині очі Волині. – Львів, 1978.
3. Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. – Київ, 1976.
4. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. – Київ, 1964.
5. Kolberg O. Wolyń. Obrzędy, melodie, pieśni. Z brulionów posmiertnych przy współdziałaniem Fischera i Szopskiego. – Wyd. I. – Tretiak-Kraków, 1907.
6. Stecki T. Wolyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. – Lwów, 1864. – Т. 1.
7. Болтарович З. Народна медицина українців. – Київ, 1990.
8. Соколова В.К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белоруссов XIX – нач. XX вв. – Москва, 1978.
9. Сумцов Н.Ф. „Водити тополю” // Киевская старина. – 1889. – Т. 26.
10. Виноградова Л.Н. Мифологический аспект полесской русальной традиции // Славянский и балканский фольклор. – Москва, 1986.
11. Максимов С.В. Нечистая, неведомая и кресная сила. – Санкт-Петербург, 1912.